

Λεβινάς έναντίον Σιμόν Βέλ

Η Σιμόν Βέλ (1909-1943), μιά έντελῶς σπάνια καί ἀπομόναχη περίπτωση τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ἔζησε λίγο μά ἔγραψε πολύ, χιλιάδες πυρετικές, σάν τή ζωή της, σελίδες – σέ δεκαεπτὰ τόμους προβλέπεται νά ὀλοκληρωθεῖ ἡ νέα ἔκδοση τῶν Ἀπάντων της ἀπό τόν Gallimard, πού ἄρχισε τό 1988. Μπορεῖ ἡ ἴδια νά μήν ἐξέδωσε κανένα βιβλίο ὅσο ζοῦσε, ἐμεῖς ὅμως κρατᾶμε σήμερα στά χέρια μας ἕνα ἐπιβλητικό ἔργο, πολυσχιδές καί πολύτροπο, μέ βαθιά ὡστόσο πνευματική ἐνότητα, εἴτε διαβάζουμε κείμενα πολιτικοκοινωνικῆς στράτευσης, στά πλαίσια τῆς προλεταριακῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, εἴτε κείμενα ἀγωνιακῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ λόγος αὐτῆς τῆς βαθιᾶς ἐνότητας εἶναι ὅτι, ὅποιο δρόμο καί ἂν τράβηξε, τό κίνητρο πού ὀδήγησε τά βήματά της μένει πάντοτε τό ἴδιο: νά σηκώσει στούς ὤμους της τά βάσανα καί τόν πόνο τοῦ κόσμου, νά ἄρει τίς ἀμαρτίες του.

Ἰπάρχει καί μιά ἄλλη ἐνότητα, ἠθικῆς τάξεως αὐτή, πού χαρακτηρίζει τή σχέση τῆς ζωῆς της μέ τό ἔργο της. Ὅταν διαβάσεις τά γραπτά της, γνωρίζοντας πῶς ἔζησε τή ζωή της, ἔχεις σέ κάθε ἀράδα τήν ἠθική ἀνακούφιση ὅτι ἡ γυναίκα αὐτή ὅ,τι ἔλεγε τό ἐνοουῦσε, τό ζοῦσε ἡ ἴδια μέ τό ἀσθενικό κορμί της, γι' αὐτό πῆγε καί δούλεψε σέ ἐργοστάσιο (1934-1935) καί γι' αὐτό πῆγε, ἄπραγο κορίτσι, νά κρατήσῃ ὄπλο στόν ἰσπανικό ἐμφύλιο πόλεμο (Αὐγουστος-Σεπτέμβριος 1936), μέ τή γνωστή κατάληξη (ζεματίστηκε μέ καυτό λάδι καί τήν τρέχανε στά νοσοκομεῖα).¹ Δέν ἦταν θρηρευτῆς ἐμπειριῶν, ἦταν

¹ Ὁ Σταυρος Ζουμπουλάκης γεννήθηκε τό 1953 στή Συκιά Λακωνίας. Τελευταῖο βιβλίο του: *Στή σκηνή τοῦ κόσμου. Ἀπό τό Βελιγράδι στήν Τεχεράνη* (Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας» 2007).

Τά ἔργα τῆς Σιμόν Βέλ ὑπάρχουν σέ πολλές ἐκδόσεις. Παραπέμπουμε στήν ἔκδοση Simone Weil, *Oeuvres*, Quarto/Gallimard, Παρίσι 1999, γιά ὅποια, ἐνοεῖται, κείμενά της ἔχουν περιληφθεῖ σέ αὐτήν.

² Ἡ ἰσπανική ἐμπειρία τῆς Βέλ μπορεῖ νά μήν κράτησε καλά καλά οὔτε δύο μῆνες, τή σημάδεψε ὅμως βαθιά, βλ. κυρίως τό περίφημο γράμμα της στόν Ζωρζ Μπερνανός

ἀπλῶς ἕνας βαθιά τίμος ἄνθρωπος πού δέν ἐπέτρεπε λεπτό στόν ἑαυτό του ἄλλα νά λείει καί ἀλλιῶς νά ζεῖ. Αὐτή ἀκριβῶς ἡ βαθιά πνευματική τιμότητα δέν τήν ἄφησε νά εἰσέλθει καί τυπικά στήν Καθολική Ἐκκλησία, ἐπειδή δέν εἶχε δώσει ἀπάντηση μέσα της σέ ὅσα τήν ἐμπόδιζαν νά κάνει τό τελικό βῆμα, καί πέθανε ἀβάπτιστη.

Προτοῦ μποῦμε στό θέμα πού θέλουμε νά συζητήσουμε ἐδῶ, τό ὁποῖο ἄπτεται τῆς θρησκευτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἔργου τῆς Βέλ, θά ἤθελα νά προσθέσω ὅτι στά πολιτικά γραπτά της, παρεμβάσεις ὅλα στά τρέχοντα γεγονότα τῆς ταραγμένης ἐποχῆς της –γι' αὐτό ἄλλωστε πέφτει, ὅπως εἶναι φυσικό, καί ἔξω, ὅπως ὅταν ὑποτίμησε, τό 1938, τούς κινδύνους ἀπό τήν ante portas χιτλερική κατάκτηση τῆς Εὐρώπης—,² ἡ ἠθική ἐντιμότητα συναγωνίζεται τήν πολιτική ὀξυδερκεία. Ἀπό τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '30, ἡ νεαρή ἐπαναστάτρια διαπιστώνει καί καταγγέλλει τήν ἐπιβολή μιᾶς γραφειοκρατικῆς δικτατορίας στή Σοβιετική Ἐνωση³ καί, ἀκόμη, διαβλέπει τήν ὁμοιότητα τοῦ χιτλερικοῦ καί τοῦ σταλινικοῦ φαινομένου καί τά στεγάζει καί τά δύο, δεκαετίες πρῖν ἀπό τήν Χάνα Ἄρεντ, ὑπό τήν ἔννοια τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ.⁴

* * *

Τό ἔργο τῆς Βέλ τράβηξε τήν προσοχή τοῦ Λεβινάς, ὅπως μαρτυρεῖ ἕνα δοκίμιό του στό *Difficile liberté* (Δύσκολη ἐλευθερία), ὑπό τόν τίτλο «Simone Weil contre la Bible» («Σιμόν Βέλ ἐναντίον τῆς Βίβλου»), καί λιγοστές ἄλλες, διάσπαρτες ἐδῶ καί ἐκεῖ, ἀναφορές του. Τό δοκίμιο τοῦ Λεβινάς δημοσιεύεται τό 1952 στό περ. *Evidences* καί εἶναι φανερό ὅτι τό προκάλεσε ἡ ἔκδοση, τόν προηγούμενο χρόνο

(1938), πού πρωτοδημοσιεύτηκε τό 1950, S.W., *Oeuvres*, σ. 405-409. Θά ἔπρεπε νά εἶχα νικήσει τόν πειρασμό νά προσθέσω ὅτι ἕνα διάσημο μηδενικό, ἀτενίζοντας τή Βέλ ἀπό τό ἠθικό ὕψος τῶν κάθε λογῆς ménages à trois (à quatre καί οὕτω καθεξῆς), τήν εἰρωνεύτηκε γιά τούτη τήν πράξη της (Simone de Beauvoir, *La force de l'âge* (1960), folio/Gallimard, σ. 332).

² Βλ. «Lettre à G. Bergery» (1938), στό Simone Weil, *Écrits historiques et politiques*, Esprit/Gallimard, Παρίσι 1960, σ. 283-289.

³ Βλ. τό κείμενό της «Perspectives. Allons-nous vers la révolution prolétarienne?», (25.8.1933), S.W., *Oeuvres*, σ. 251-271.

⁴ Βλ. «Réflexions sur les causes de la liberté et de l'oppression sociale» (1934), τό σημαντικότερο μᾶλλον πολιτικό δοκίμιό της, S.W., *Oeuvres*, σ. 340-341.

(1951), τοῦ *Lettre à un religieux* (στή συλλογή *Espoir* τοῦ Gallimard πού εἶχε ιδρύσει καί διηύθυνε ὁ Καμύ).⁵ Μέ τό γράμμα αὐτό ἡ Βέλ ἀπευθύνεται τόν Νοέμβριο τοῦ 1942, στόν δομινικανό π. Κουτυριέ (Couturier), τόν ὁποῖο γνώρισε στή Νέα Ὑόρκη κατά σύσταση τοῦ Ζάκ Μαριταίν (Jacques Maritain),⁶ τοῦ ἐκθέτει ὅσα θεωρεῖ ὅτι τήν κρατοῦν ἐκτός Ἐκκλησίας καί ζητάει τήν κατηγορηματική ἀπάντησή του γιά αὐτά. Ὁ Λεβινάς στό κείμενό του παραθέτει ἀποσπάσματα τῆς Βέλ ἐντός εἰσαγωγικῶν ἀλλά χωρίς καμιά παραπομπή. Προέρχονται ὅλα ἀπό τήν Ἐπιστολή πρὸς ἕναν ἱερέα. Δέν ξέρω ποιά ἀλλά ἀπό τά κείμενα τῆς Βέλ πού εἶχαν ἐκδοθεῖ ὡς τότε γνώριζε ὁ Λεβινάς ὅταν ἔγραφε τό δοκίμιό του, ὑπάρχει πάντως μιά ρητή ἀναφορά στό *Cahiers* της, ὁ πρῶτος τόμος τῶν ὁποίων ἐκδόθηκε καί αὐτός τό 1951 (Plon), καί μιά ὑπόρρητη στό μεῖζον ἔργο της, τό *L'Enracinement* (1943), πού καί τοῦτο τό εἶχε ἐκδώσει ὁ Καμύ τό 1949 στή συλλογή του *Espoir* τοῦ Gallimard.

Ἡ Ἐπιστολή πρὸς ἕναν ἱερέα θύμωσε τόν Λεβινάς —ὑπῆρχε κάθε λόγος γιά αὐτό— καί τά ἔχνη τοῦ θυμοῦ του εἶναι ὁρατά στό κείμενό του, χωρίς ὡστόσο νά μειώνεται διόλου ὁ σεβασμός καί ἡ τιμὴ πού ἀπέδιδε στή συγγραφέα της:

Ἡ διάνοια τῆς Σιμόν Βέλ, γιά τήν ὁποία δέν μαρτυροῦν μόνο τά γραπτά της, πού ἐκδόθηκαν ὅλα μετὰ τό θάνατό της, ἔβρισκε τό ἰσοδύναμό της στό μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς της. Ἐξῆσε ὡς ἀγία, μέ ὅλη τήν ὁδύνη τοῦ κόσμου.⁷

Ἡ συνάντηση τοῦ Λεβινάς μέ τή Βέλ ἦταν ἐκ προοιμίου δύσκολη, ὄχι ἐπειδὴ αὐτὴ ἀπαρνήθηκε τήν πατρώα ἑβραϊκὴ πίστη καί ἔγινε χριστιανή, ἀλλά λόγω τοῦ ἀκραίου θρησκευτικοῦ ἀντιεβραϊσμοῦ της, τῆς ἀπερίφραστης ἐχθρότητάς της πρὸς ὅ,τι ὁ Λεβινάς ὀνομάζει Βίβλο καί ἐκείνη Παλαιά Διαθήκη.

⁵ Ὑπάρχει καί ἑλληνικὴ ἐκδοση τοῦ κειμένου: Σιμόνης Βέλ, Ἐπιστολὴ πρὸς ἕναν ἱερέα, εἰσαγωγή-μετάφραση Παναγιώτης Ἄρ. Ὑφαντῆς, Ἀναλόγιο/Εὐθύνη, Ἀθήνα 2007.

⁶ Simone Pétrement, *La vie de Simone Weil*, Fayard, Παρίσι 1997, σ. 627. Τό ἔργο αὐτό τῆς φίλης καί συμμαθήτριάς τῆς Βέλ, πού πρωτοκυκλοφόρησε, σέ δύο τόμους, τό 1973, δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ καλύτερη βιογραφία της, ἀλλά καί μιά ἀναντικατάστατη ὡς σήμερα εἰσαγωγή στό ἔργο της.

⁷ Emmanuel Levinas, «Simone Weil contre la Bible», *Difficile liberté*, Albin Michel, Παρίσι 1976 (1η ἐκδ. 1963), σ. 178.

Ἡ Σιμόν Βέλ γεννήθηκε σέ οἰκογένεια φιλελεύθερων, ἀγνωστῶν Ἑβραίων, ὅπου ὅποιαδήποτε θρησκευτικὴ πρακτικὴ ἦταν ἄγνωστὴ ἔννοια, καί ἡ ἴδια δέν ἔλαβε κανενὸς εἶδους θρησκευτικὴ ἀγωγή. Μεταστροφή της στόν χριστιανισμό, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1938, εἶναι ἐπιγεγονός προσωπικῆς εὑρεσης, μυστικοῦ τύπου. Τσακισμένη ἀπὸ τὸ πονοκεφάλου πού τὴ βασάνιζαν, ἀπάγγελε συνέχεια, σάν προσευχὴ τό ποίημα «Love» τοῦ Τζώρτζ Χέρμπερτ (George Herbert, 1594-1633), καί τότε, ὅπως γράφει ἡ ἴδια στό περίφημο γράμμα τῆς (12.5.1942) στόν Ζοέ Μπουσκέ (Joë Bousquet),

γιά πρώτη φορά, ὁ Χριστὸς ἦρθε καί μέ πῆρε.⁸

Τό ἴδιο θὰ γράψει καί στό ἄλλο ἐξίσου περίφημο γράμμα της σὺν δομινικανό π. Περρέν (Perrin), τό ὁποῖο ἔχει καθιερωθεῖ νά θεωρεῖται ἡ «πνευματικὴ αὐτοβιογραφία» της:

Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς κατέβηκε καί μέ πῆρε.⁹

Γίνεται χριστιανή, «χωρὶς ἀνθρώπινη μεσολάβηση»,¹⁰ μιά συγκεκριμένη στιγμή τῆς ζωῆς της, τό ἔδαφος ὅμως ἦταν ἔτοιμο ἀπὸ πάντι

υιοθέτησα πάντοτε ὡς μόνη δυνατὴ στάση, τὴ χριστιανικὴ στάση. Μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι γεννήθηκε, μεγάλωσα καί παρέμεινα πάντι ἐντός τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος.¹¹

Μέ τόν ἑβραϊσμό, ἀντίθετα, αἰσθάνεται νά μὴν τὴ συνδέει τίποτε:

[...] δέν θεωρῶ τόν ἑαυτό μου Ἑβραία, γιατί δέν ἔχω μπεῖ ποτέ μου συναγωγή, ἀνατράφηκα χωρὶς κανενὸς εἶδους θρησκευτικὴ ἀγωγή, ἀγονεῖς ἐλευθεροστοχαστές, δέν νιώθω καμιά ἔλξη πρὸς τήν ἰουδαϊκὴ θρησκεία, κανένα δεσμό μέ τήν ἑβραϊκὴ παράδοση, ἔχω τραφεῖ ἀπὸ παιδικὰ μου χρόνια μόνο μέ τήν ἑλληνικὴ, χριστιανικὴ καί γαλλικὴ παράδοση [...].¹²

Ἡ Σιμόν Βέλ πρωτοδιάβασε τὴν Παλαιὰ Διαθήκη τό 1938, πρὶν ἀ

⁸ S.W., *Oeuvres*, σ. 799. Βλ. στό ἴδιο γράμμα καί σ. 797.

⁹ «Autobiographie spirituelle» (14.5.1942), S.W., *Oeuvres*, σ. 771.

¹⁰ Ὁ.π., σ. 767.

¹¹ Ὁ.π., σ. 768.

¹² S.W., *Oeuvres*, σ. 973. Ἐχει ἐνδιαφέρον ὅλο αὐτό τό γράμμα τῆς 18ης Ὀκτωβρίου 1942 πρὸς τόν Ξαβιέ Βαλλά (Xavier Vallat), Ἐπίτροπο τῶν Ἑβραϊκῶν Ἰποθέσεων (Commissaire aux Questions Juives), ὅπου παρὰ τὴ δήλωσή της ὅτι δέν θεωρεῖ τόν ἑαυτὴν Ἑβραία δέν θέλει νά ἀποσυνδέσει τὴ μοῖρα της ἀπὸ τὴ μοῖρα τῶν Ἑβραίων.

τή μεταστροφή της. Ἡ ἀντίδρασή της ἦταν ἀπολύτως ἀρνητική. Θεωρεῖ πῶς, μέ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις,

σχεδόν ὅλη ἡ ὑπόλοιπη Παλαιά Διαθήκη εἶναι μιά ἀδιάκοπη φρίκη.¹³

Ὁ Θεός τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι Θεός μίσους, σκληρότητας, ἐκδίκησης, πολέμου. Ἐκεῖνο πού τήν κάνει κυρίως νά ἀγανακτεῖ δέν εἶναι οἱ σφαγές πού ἰστοροῦνται στήν Π.Δ., ἀλλά ὅτι αὐτές γίνονται συχνά μέ ἐντολή τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ. Ἡ Σιμόν Πετρεμάν θυμᾶται ὅτι ἡ Βεῖλ τῆς εἶχε ἐκφράσει τότε, τό 1938-1939, τήν ἀγανάκτησή της γιά δύο κυρίως βιβλικά περιστατικά.¹⁴ Τό ἕνα (1Σαμ=1 Βασ 15) ὅταν ὁ Θεός ἀπέσυρε τήν εὐνοιά του ἀπό τόν Σαούλ, ἐπειδή παράκουσε τήν ἐντολή του νά ἐξολοθρεύσει ὅλους τούς Ἀμαληκίτες ἀπό ἀνδρός καί ἕως γυναικός καί ἀπό νηπίου ἕως θηλάζοντος καί ἀπό μόσχου ἕως προβάτου καί ἀπό καμήλου ἕως ὄνου (1Σαμ=1Βασ 15,3). Ὁ Σαούλ τούς ἐσφαξε πράγματι ὅλους ἀλλά φείσθηκε τόν βασιλιά Ἀγάγ καί τά καλύτερα ἀπό τά ζῶα (1Σαμ=1Βασ 15,9). Τό ἄλλο προέρχεται ἀπό τό 4Βασ 2,23: ὁ Ἐλισαῖος, πού μόλις ἔχει διαδεχτεῖ τόν Ἥλια, προχωράει στό δρόμο, κάποια παιδιά τόν κοροϊδεύουν φωνάζοντάς τον «φαλακρό», ἐκεῖνος τά καταριέται ἐν ὀνόματι Κυρίου καί τότε βγαίνουν ἀμέσως δύο ἀρκοῦδες ἀπό τό δρυμό καί κατασπαράζουν σαράντα δύο παιδιά. Οἱ ἀναμνήσεις αὐτές τῆς Σ. Πετρεμάν φανερόνουν πολύ καλά τί ἐνοχλοῦσε, καί μέ τό δίκιο της, τή φίλη της, ὅταν διάβαζε τήν Π.Δ.

Ἡ Βεῖλ βρῖσκει παντοῦ, σέ ὅλους τούς πολιτισμούς καί σέ ὅλες τίς γραμματεῖες, προτυπώσεις τοῦ εὐαγγελικοῦ πνεύματος τῆς ἀγάπης: στήν Αἴγυπτο, τήν Ἑλλάδα, τήν Ἰνδία, τήν Κίνα, στό Βιβλίον τῶν νεκρῶν, τήν Ἰλιάδα, στούς Ὀρφικούς καί τούς Πυθαγόρειους, τήν Μαγκαβάτ Γκιτά, τίς Οὐπανισάδες, στούς γνωστικούς, τούς μανιχαίους καί τούς καθαρούς. Παντοῦ ἐκτός ἀπό τόν Ἰσραήλ καί τή Βίβλο/Π.Δ.! Καί ἂν τυχόν ὑπάρχει κάτι καλό ἐκεῖ μέσα, τότε αὐτό εἶναι δάνειο καί ἀποτελεσμα ξένης ἐπίδρασης!

* * *

¹³ «Lettre à Jean Wahl» (Ὀκτώβριος 1942), S.W., Œuvres, σ. 979.

¹⁴ Simone Pétrement, ὁ.π., σ. 475.

Ἡ σχέση τῆς Βεῖλ μέ τή Βίβλο/Π.Δ. εἶναι σχέση ἐχθρότητας. Λεβινάς προσθέτει καί ἄγνοιας. Συμφωνῶ ἀπολύτως μαζί του. γνῶση τῆς Βίβλου/Π.Δ. πού ἔχει ἡ Βεῖλ εἶναι ὅση μπορεῖ νά προσεγγίσει μιά ἀπλή ἀνάγνωση. Δηλαδή τίποτε. Ἡ Βεῖλ ἐχθρεύεται Βίβλο/Π.Δ. καί τήν ἀγνοεῖ, ἴσως τήν ἐχθρεύεται ἐπειδή τήν ἀγνοεῖ. Ἡ εἰλικρινής πνευματική ἀγωνία οὔτε τή βαθιά γνῶση συνεπάγεται πάντοτε οὔτε τήν ὀρθή κρίση ἐγγυᾶται. Ἡ Ἐπιστολή πρὸς εἰς ἱερέα πού τόσο ἐνόηλησε τόν Λεβινάς δέν ἀντέχει πράγματι σέ κανόν εἶδους σοβαρή κριτική. Ὁ Λεβινάς ὡστόσο προχωράει ἕνα βῆμα παρακάτω: ἡ Βεῖλ ἀγνοεῖ οὐσιαστικά τή Βίβλο, ἐπειδή ἀγνοεῖ Ταλμούδ, τή ραββινική ἐρμηνευτική παράδοση. Ἐδῶ δέν μπορῶ συμφωνήσω. Χιλιάδες ἄλλοι ἀγνοοῦσαν καί ἀγνοοῦν τό Ταλμούδ: δέν ὀδηγήθηκαν σέ μιά τόσο ἀκατέργαστη ἐχθρότητα πρὸς τή Βίβλο Π.Δ. Ἄν ἡ Βεῖλ ἀγνοοῦσε μόνο τό Ταλμούδ, γνώριζε ὅμως χριστιανική ἐρμηνευτική παράδοση ἢ τή νεότερη βιβλική ἐπιστήμη θά εἶχε ποτέ αὐτή τή στάση ἐναντι τῆς Π.Δ.;

Ἡ Βεῖλ τηρεῖ αὐτήν τήν ἀπροκάλυπτα ἐχθρική στάση ἐναντι τῆς Π.Δ., ἐπειδή πέφτει, ἀκόμη καί αὐτή, θύμα ἑνός πολύ ἰσχυροῦ διαδεδομένου στερεότυπου: ἡ Καινή Διαθήκη εἶναι ἡ ἀγάπη καί Παλαιά Διαθήκη τό ὄφθαλμόν ἀντί ὄφθαλμοῦ. Ἄς μὴν ὑποτιμοῦμε δύναμη τῶν στερεοτύπων: ὁ σημερινός Γάλλος, κάτοικος τοῦ Παρισι περνάει κάθε μέρα μπροστά ἀπό τή Νότρ Ντάμ, θαυμάζει τό κάλλος της, εἶναι περήφανος γιά αὐτήν, καμαρώνει πού ἑκατομμύρια ἄνθρωποι ἀπό ὅλο τόν κόσμον πηγαίνουν νά τήν ἐπισκεφτοῦν καί ὁ ἴδιος ἄνθρωπος τήν ἴδια στιγμή μιλάει γιά σκοτεινό Μεσαίωνα καί γιά μεσαιωνική βαρβαρότητα. Ἡ Βεῖλ θεωρεῖ ὅτι ὅλη ἡ Π.Δ. εἶναι φρίκη ἐκ ὀρισμένων ἐξαιρέσεων. Στίς ἐξαιρέσεις αὐτές ἀνήκουν, κατὰ τή γνώμη της, ὁ Ἰώβ καί τά σοφολογικά βιβλία ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει, τό μεγαλύτερο μέρος τῶν Ψαλμῶν, τό Ἄσμα Ἀσμάτων, ὁ Δευτεροψηαῖος Δανιήλ, ὁ Τωβίτ.¹⁵ Μά οἱ ἐξαιρέσεις αὐτές εἶναι ἡ μισή Βίβλος καί Βεῖλ δέν θέτει οὔτε στιγμή τό ἐρώτημα πῶς συνυπάρχουν ὅλα αὐτά μαζί μέ τά ἄλλα, τά σκληρόκαρδα, μέσα στό ἴδιο βιβλίον, ἀρκεῖται ἀπλῶς νά κάνει λόγο γιά ἐξαιρέσεις, πολύ περισσότερο δέν ὑποβάλλει τά ἐρωτήματα τῆς δοκιμασίας τῶν δέ, καί μάλιστα μέ τή σειρά πού ζητάει ὁ Λεβιν

¹⁵ «Lettre à Jean Wahl», S.W., Œuvres, σ. 979. Ὁ κατάλογος αὐτῶν τῶν ἐξαιρέσεων ποικίλλει ἀπό γραπτὸ σέ γραπτὸ της.

Οι περικοπές πού ή Σιμόν Βέλ βρίσκει βαριές και άχώνευτες πρέπει να φωτιστούν από τις περικοπές πού μπορούμε να τις χωνέψουμε και όχι αντίστροφα. Πρέπει να δείξουμε τήν έσωτερική αναγκαιότητα των μέν και των δέ.¹⁶

Ή Σιμόν Βέλ ποθώντας έναν καθαρό χριστιανισμό, μιά θρησκεία τής άκράτης αγάπης, χωρίς ίχνος από τά στοιχειά του κόσμου τούτου, τηρεί έναντι τής Παλαιάς Διαθήκης μιά στάση σχεδόν μαρκιωνική. Όρισμένες συγγένειες τής σκέψης της μέ τον γνωστικισμό έχουν έπισημανθεί από τους μελετητές του έργου της —δέν διαφεύγουν άλλωστε και του Λεβινάς—, αλλά και ή συμπάθεια προς συγκεκριμένα γνωστικά ρεύματα είναι σαφής και ρητή στά κείμενά της. Τό έρώτημα δέν μπορεί παρά να τεθεί: ή απόρριψη τής Π.Δ. όφειλεται στη συμπάθειά της προς τον Μαρκίωνα και τους καθαρούς; Προσωπικά θά συμφωνούσα μάλλον μέ τήν Σ. Πετρεμάν πού θεωρεί ότι έν προκειμένω συμβαίνει τό αντίθετο: ή δική της απόρριψη τής Π.Δ. τής καθιστά συμπαθείς ή συμπαθέστερους τους καθαρούς, πού και εκείνοι αποδοκιμάζαν τήν Π.Δ.,¹⁷ συμπάθεια πού ένισχύεται από τή σταθερή συμπαρατάξή της προς τους κατατρεγμένους τής ζωής και τής ιστορίας. Μόνο ό κατατρεγμός των Έβραίων τήν άφησε άσυγκίνητη και μόνο αυτοί, μαζί μέ τους Ρωμαίους, δέν βρίσκουν έλεος στην κρίση της.

Όσο έξοργιστική και άν είναι ή απόρριψη τής Βίβλου/Π.Δ. για έναν Έβραίο, εκείνος πάντως μπορεί να τήν προσπεράσει, ιδίως όταν είναι τόσο χονδροειδής και άπλοϊκή όπως αυτή τής Βέλ, για έναν χριστιανό όμως αυτή ή απόρριψη δημιουργεί πολύ σοβαρότερα και δυσεπίλυτα προβλήματα — για τά όποια ό Λεβινάς μένει, όπως είναι φυσικό, αδιάφορος.

Ή θέση τής Π.Δ. στον χριστιανισμό συζητήθηκε ανά τους αιώνες, και ή σχέση της μέ τήν Κ.Δ. δέν έπαψε να άπασχολεί τους χριστιανούς μέχρι σήμερα (κατά τον 19ο και 20ό αι. έντονότερα από ποτέ). Ή Βέλ θεδαίως άγνοεί όλη αυτή τή συζήτηση και ούτε έμείς μπορούμε έδω να τή συμπυκνώσουμε.¹⁸ Ένα μόνο θά σημειώσουμε:

¹⁶ *Difficile liberté*, ό.π., σ. 181.

¹⁷ Simone Pétrement, ό.π., σ. 536.

¹⁸ Μιά ούσιαστική εικόνα του ζητήματος δίνει τό παράρτημα του Bernard Laurent, «L'idée d'un christianisme pur», στη γαλλική έκδοση, μέ καθυστέρηση όγδόντα χρόνων, του θεμελιώδους έργου του Χάρνακ για τον Μαρκίωνα, Adolf von Harnack, *Marcion, l'évangile du Dieu étranger*, Patrimoine-Christianisme/Cerf, Παρίσι 2003, σ. 285-376.

ό χριστιανισμός ως θρησκεία του Ένσαρκωμένου Θεού έκθεμελιώται χωρίς τήν Π.Δ. Άλήθεια, ποιός Θεός ένσαρκώθηκε και περπάσε στη σκόνη και τή λάσπη τής Παλαιστίνης, άν όχι ό Δημιουργός του κόσμου, ό Νομοδότης, ό Έλευθερωτής από τή δουλεία Αιγύπτου; Μά αυτήν τήν έκθεμελίωση τής Ένσάρκωσης ή Βέλ τήν υποψιάζεται, θά άπορούσε εύλογα κανείς. Τήν υποψιάζεται άσολως, αλλά δέν τήν άπασχολεί, δέν έπηρεάζει σε τίποτε τή θεωρία της. Ή δική της ιδέα για τήν Ένσάρκωση είναι άλλη: ή αλήθεια τής μεγάλης, άνιστορικής Άποκάλυψης γνωρίζει στην ιστορία πολ ένσαρκώσεις (Προμηθέας, Όρφείας, Διόνυσος, Όσπιρις, Κρίσνα, Χστός,...). Βρισκόμαστε μακριά από τή μονοθεϊστική άποκλειστικότητα και τή χριστιανική δογματική.

* * *

Ό Λεβινάς όμως δέν έγραψε προφανώς τουτο τό κείμενο έναντιόν Βέλ για να καταγγείλει τήν ταλμουδική άγνοία της —πρόδηλη άλστε— ή να έλέξει τά έρμηνευτικά πλημμελήματά της, ότι δηλαδή συνεξετάζει τά κείμενα τής σκληροκαρδίας μέ τά άλλα πού έκ αποκαλεί έξαιρέσεις. Άλλο είναι τό δικό του πνευματικό μέλημα αυτή τήν πολεμική, άλλου βρίσκεται ό στόχος του. Ό ίδιος έξάλ διόλου δέν προσπερνάει τά κείμενα τής πρώτης κατηγορίας στη Βί και χρωστάει χάρη στη Βέλ για τή σωστή μετάφραση του Adi Zebaoth ως «Dieu des armées» (Θεός των στρατών, των πολστών)¹⁹ αντί τής συνήθους χριστιανικής μετάφρασης Κύριος Σαβαύ Κύριος των Δυνάμεων.²⁰ Ό Λεβινάς θά δεχτεί πρόθυμα ότι

Ή διδασκαλία τής Βίβλου δέν είναι τό εγκώμιο ενός ύποδειγματικού λαού. Είναι ένα ύβρεολόγιο. Ή μοναδική αξία του Ίσραήλ συνίσταται ίσως στο ότι διάλεξε για τό μήνυμά του αυτό τό βιβλίο θυμού κατηγορίας. Ότι τό έκανε τό βιβλίο του. Ό Ίσραήλ δέν είναι ύποδειγματικός λαός, μά ένας ελεύθερος λαός. Λαός γεμάτος πλεονεξία και ροπή προς τά υλικά αγαθά; Ασφαλώς, όπως όλοι οι λαοί. Ή Βί τή διηγείται αυτή τήν πλεονεξία προκειμένου να τήν καταγγείλει. Ιρίζει όμως ότι δέν άρκεί να άρνεϊσαι. Άναζητεί να ύψώσει αυτόν τον λαό, εισάγοντας τή δικαιοσύνη. Μόνο μέ τήν οικονομική δικαιο

¹⁹ *Lettre à un religieux*, S.W., *Oeuvres*, σ. 987.

²⁰ *Difficile liberté*, ό.π., σ. 181.

ανακαλύπτει ὁ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἴδιος ὁ χριστιανισμός πού ἄλλοι βρίσκει τὸν ὀρίζοντα τῆς γενναιοδωρίας του, ἂν ὄχι στήν πείνα καί τή δίψα;²¹

Οἱ πολεμικοὶ στόχοι τοῦ Λεβινάς σέ τοῦτο τὸ ὑπό συζήτηση κείμενο του ἐναντίον τῆς Βείλ εἶναι, κατὰ τή γνώμη μου, δύο. Ὁ πρῶτος ἀφορᾷ τήν υπεράσπιση τῆς καθολικότητας τοῦ ἐβραϊσμοῦ καί ὁ δεύτερος τήν υπεράσπισή τοῦ σκληροῦ νόμου ἐναντι τοῦ πνεύματος τῆς συμπόνιας.

1. Ἡ Βείλ βρίσκει, ὅπως προαναφέραμε, σέ ὅλους τούς πολιτισμούς προτυπώσεις τοῦ χριστιανισμοῦ, γεγονός πού ἀποδεικνύει κατ' αὐτήν τήν καθολικότητα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ καθολικότητα δηλαδή ἐκφράζεται μέσα στήν ἰδιαιτερότητα κάθε λαοῦ, σέ αὐτό πού ἡ Βείλ στό ὕστατο ἔργο της θά ὀνομάσει ρίζωμα (enracinement). Μόνο στὸν ἐβραϊσμό δέν βρίσκει προτυπώσεις τοῦ χριστιανισμοῦ — ὁ Ἰώβ καί ὁ Μελχισεδέκ, κατὰ τήν Βείλ, δέν εἶναι Ἑβραῖοι! — ἐξοῦ καί συναγεται ὅτι ὁ ἐβραϊσμός δέν εἶναι καθολικός. Δέν χρειάζεται ἄλλωστε κἀν νά τό συμπεράνουμε. Ἡ Βείλ τό ἔχει διατυπώσει ρητά:

Μιά θρησκευτική σκέψη εἶναι αὐθεντική ὅταν ἔχει καθολικό προσανατολισμό. (Αὐτό δέν ἰσχύει γιά τὸν ἐβραϊσμό πού εἶναι συνδεδεμένος μέ τήν ἔννοια τῆς φυλῆς).²²

Ἡ Βείλ θά ἀποδώσει ὅλα τὰ κακά στό κάθε εἶδους ξερίζωμα (deracinement) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖο τὸν ἐμποδίζει νά ζήσει

τήν ὁλότητα σχεδόν τῆς ἠθικῆς, διανοητικῆς, πνευματικῆς ζωῆς μέσω τοῦ περιβάλλοντος (milieu), τοῦ ὁποῖου ἀποτελεῖ, μέ φυσικό τρόπο, μέρος.²³

Οἱ Ἑβραῖοι δέν εἶναι μόνο μιά «δράκα ξεριζωμένων», ἔχουν ἐπιπλέον προκαλέσει τὸ ξερίζωμα ὅλης τῆς γῆς. [...] Οἱ Ἑβραῖοι εἶναι τὸ δηλητήριο τοῦ ξεριζώματος.²⁴

Ἡ εὐκαιρία εἶναι καλή γιά τὸν Λεβινάς, θά ἀποδεχτεῖ τήν πρόκληση

²¹ Ὁ.π., σ. 181.

²² *L'enracinement*, S.W., Œuvres, σ. 1083.

²³ Ὁ.π., σ. 1052.

²⁴ Simone Weil, *Cahiers III*, Plon, Παρίσι 1956, σ. 246-247. Τὸ βιβλίο αὐτὸ βεβαίως ὁ Λεβινάς τὸ ἀγνοοῦσε ὅταν ἔγραφε τὸ δοκίμιό του.

τοῦ ξεριζώματος καί θά υπερασπιστεῖ, μέσω αὐτῆς ἀκριβῶς ἔννοιας, μέ λαμπρὸ ἀληθινὰ τρόπο, τήν καθολικότητα τοῦ ἐβραϊσμοῦ

Κάθε λόγος εἶναι ξερίζωμα. Κάθε ἔλλογος θεσμός εἶναι ξερίζωμα. συγκρότηση μιᾶς ἀληθινῆς κοινωνίας εἶναι ξερίζωμα — τὸ τέλος ὑπαρξῆς ὅπου τὸ «σπιτικό μου» εἶναι ἀπόλυτο, ὅπου ὅλα ἔρχονται μέσα. Ὁ παγανισμός εἶναι ρίζωμα μέ τήν ἐτυμολογική σχεδόν σημεῖο τῆς λέξης. Ὁ ἐρχομός τῆς Γραφῆς δέν εἶναι ἡ ὑποταγή τοῦ πνεύματος στό γράμμα, ἀλλά ἡ ὑποκατάσταση τοῦ γράμματος στό ἔδαφος. πνεῦμα εἶναι ἐλεύθερο μέσα στό γράμμα καί εἶναι δέσμιό μέσα στή γῆ. Στό αὐχμηρὸ ἔδαφος τῆς ἐρήμου, ὅπου τίποτε δέν στεριώνει, ἐκεῖ ἀληθινὸ πνεῦμα κατῆλθε σέ ἕνα κείμενο γιά νά ἐκπληρωθεῖ καθολικῶς.

Ναί, ὁ Ἑβραῖος εἶναι ξεριζωμένος, ξεριζώνεται ἐκ τῆς γῆς του καί τῆς συγγενείας του καί ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς του (Γεν 12,1), καί τὸ παντοτινὸ παράδειγμα τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ πατέρα τῆς πίστεως, πορεύεται μέσα στήν ἱστορία ἀποφασισμένος νά ζήσει σύμφωνα μέ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ καθολικότητα τῆς Βίβλου συνίσταται σέ αὐτὸ ξερίζωμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τή φυσική συνθήκη καί στήν κλήση : τοῦ ἀπευθύνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ νά ζήσει τηρώντας τίς ἐντολές του, νά ζήσει δηλαδή ἠθικά. Ὁ βιβλικὸς μονοθεϊσμός εἶναι καθολικὸς ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶναι ἡ στιγμή πού ἡ θρησκεία γίνεται ἠθική, ἡ ἠθικὴ τῆς ἀπεριόριστης εὐθύνης γιά τὸν ἄλλο ἄνθρωπο. Τὸ μέτρο μέ τὸ ὅπου κρίνεται ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι ἡ τήρηση τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων ἢ προσφερόμενες θυσίες στὸν Θεὸ ἀλλά ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον, ἐλθέτω καί οὐ θυσίαν (Ωσ 6,6).

Μέ τοῦτο τὸ ἐγκώμιο τοῦ ξεριζώματος, ὁ Λεβινάς υπερασπίζει τήν καθολικότητα τοῦ ἐβραϊσμοῦ, ἀλλά ταυτόχρονα καί τοῦ χριστιανισμοῦ, μέ ἕναν τρόπο πού λίγοι χριστιανοὶ θά τολμοῦσαν:

Ἄλλὰ ἡ δυστυχία τῆς Εὐρώπης δέν βρίσκεται μήπως στό γεγονός ὁ χριστιανισμός δέν τήν ξερίζωσε ἀρκετά;²⁵

Ἀπομένει ὡστόσο ἕνα ἀκόμη κρίσιμο ἐρώτημα πού πρέπει νά λάβει ἀπάντηση. Τί εἶδους καθολικότητα εἶναι αὐτὴ τοῦ ἐβραϊσμοῦ, ὅπου ἔχει ἀνάγκη ἕναν ἐκλεκτό, ἕναν περιορισμένο λαό — μιά φυλή, κατὰ διατύπωση τῆς Βείλ;

²⁵ *Difficile liberté*, ὁ.π., σ. 183.

²⁶ Ὁ.π., σ. 183.

Ἡ καθολικότητα δέν εἶναι ἐσωτερικότητα. Ἡ ἐσωτερική ἀναγνώριση τῆς καθολικότητας τοῦ Θεοῦ δέν σημαίνει ἀπολύτως τίποτε, ἄν αὐτή ἡ καθολικότητα διαψεύδεται ἀπό τά ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πραγμάτωση τῆς καθολικότητας τοῦ Θεοῦ στήν κοινωνία τῶν ἀνθρώπων χρειάζεται μιά ἀρχή καί — ὁ Λεβινάς δέν διστάζει νά τό πεῖ— μιά ἐλίτ. Ὁ Ἰσραήλ εἶναι ἀκριβῶς αὐτή ἡ ἐλίτ, μιά ἐλίτ ὅμως ὄχι προνομίων ἀλλά εὐθύνης. Ὁ Ἰσραήλ δέν εἶναι μιά ἐλίτ ἐθνική —αὐτό πού ξεχωρίζει τούς Ἰσραηλίτες ἀπό τούς Αἰγυπτίους δέν εἶναι κάποια ἐθνικά χαρακτηριστικά ἀλλά ἡ δικαιοσύνη—, εἶναι μιά ἐλίτ ἀνοιχτή, στήν ὁποία δέν μπορεῖς νά ἀνήκεις, ἄν δέν ἀναλαμβάνεις τήν εὐθύνη σου ἔναντι τοῦ πάσχοντος συνανθρώπου. Ὅ,τι ἰσχύει γιά τόν Ἰσραήλ δέν ἰσχύει πολλῶ μᾶλλον γιά τόν νέο Ἰσραήλ;

2. «Τό νά πιστεύεις ὅτι ὁ Θεός μπορεῖ νά διατάζει τούς ἀνθρώπους νά κάνουν πράξεις ἀδικίας καί σκληρότητας εἶναι τό μεγαλύτερο λάθος πού μπορεῖς νά διαπράξεις ἀπέναντί του», γράφει ἡ Βέλ στήν Ἐπιστολή πρὸς ἕναν ἱερέα²⁷ καί παραθέτει ὁ Λεβινάς.²⁸

Ἡ σφαγή τῶν Χαναναίων κατά τήν κατάκτηση τῆς Γῆς τῆς Ἐπαγγελίας, ὑπό τήν ἀρχιστρατηγία τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ, ἐξεγείρει τή Βέλ. Ἐξεγείρει ὅμως ἐξίσου καί τόν Λεβινάς, πού θεωρεῖ τίς σελίδες αὐτές τίς πύο δυσκατάποτες τῆς Βίβλου. Ἐκεῖνος ὅμως δέν εἶναι ὁ ἀναγνώστης τῆς πρώτης ἀντίδρασης, ἔχει μάθει τήν τέχνη τῆς ἐρμηνείας ἀπό μεγάλους δασκάλους, καί θέλει νά ἐξηγήσει τή θέση τῶν σελίδων αὐτῶν μέσα στό Βιβλίό τῆς δικαιοσύνης καί τοῦ ἐλέους:

Ἡ ἐξολόθρευση τοῦ κακοῦ διά τῆς βίας σημαίνει ὅτι παίρνομε τό κακό στά σοβαρά καί ὅτι ἡ δυνατότητα ἀπεριόριστης συγχώρησης καλεῖ σέ ἀπεριόριστο κακό. Ἡ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ ὀδηγεῖ διαλεκτικά σέ μιά μοχθηρία σχεδόν τοῦ Θεοῦ.²⁹

Μέ ἄλλα λόγια, ἡ ὑπομονή τοῦ Θεοῦ πρέπει νά λαβαίνει ἕνα τέλος, λέει ὁ Λεβινάς, γιατί διαφορετικά ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία γίνεται γελοία καί ἡ ἱστορία ἕνα παιχνίδι.³⁰ Ἡ τιμωρία τοῦ κακοῦ δέν σημαίνει μόνο ὅτι τό παίρνεις στά σοβαρά, σημαίνει ἀκόμη ὅτι παίρ-

²⁷ S.W., *Oeuvres*, σ. 986 (in fine).

²⁸ *Difficile liberté*, ὁ.π., σ. 184, ἀλλάζοντας τό ἀρχικό *croire* (=τό νά πιστεύεις) σέ *dire* (=τό νά λές).

²⁹ Ὅ.π., σ. 185.

³⁰ Ὅ.π., σ. 186.

νεις στά σοβαρά καί ἐκεῖνον πού τό διαπράττει, γιατί ἄν χαρίζε στόν ἔνοχο, μέσα σέ ἕνα πνεῦμα συμπόνιας καί συγχώρησης, α σημαίνει ἀκριβῶς ὅτι δέν τόν παίρνεις στά σοβαρά, ὅτι τόν ἀντιμεπιζεις ὡς νήπιό. Ὁ σκληρός νόμος καί ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος μπορ νά ἐγγυηθοῦν μιά δίκαιη κοινωνία περισσότερο ἀπό ὅ,τι ἡ ἀπεριόρι συγχωρητικότητα, ἡ συμπόνια καί ἡ μή-βία.³¹

Ἡ συλλογιστική αὐτή θά ὀδηγήσει τόν Λεβινάς στόν ἰσχυρισμό ὅ Θεός τῆς Βέλ ἔχει ἀνάγκη ἀπό τήν ὀδύνη καί τόν πόνο τῶν ἀνθρώπ ἀπό τά βάσανα τῶν ἀθῶνων, γιατί αὐτά ἀποτελοῦν τήν ὕλη τῆς ἀγά του, καί, ἄν λείψουν, αὐτή δέν ἔχει πιά χῶρο νά ὑπάρξει. Καί ἐπιπλ θά πεῖ, μέ δισταγμό καί μέ σεβασμό, μά θά τό πεῖ τελικά, ὅτι

ὁ Θεός ἀγάπησε τό κακό, ἐδῶ ἴσως βρίσκεται —τό λέμε μέ ἀπέρα σεβασμό— τό πύο ἀνατριχιαστικό ὄραμα αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ ὅλης τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Πάθους. Ἀλλά ὁ σεβασμός εἶναι ἀνάμεικ μέ πολλή φρικίαση. Ὁ δρόμος μας εἶναι ἄλλοῦ.³²

Τό ἄλμα τῆς συλλογιστικῆς τοῦ Λεβινάς εἶναι μεγάλο. Μέ ἀκόμη ἀπέραντο σεβασμό λέμε ὄχι, κατηγορηματικά ὄχι, στό συμπέρασ του. Εἶναι, καταρχάς, πολύ παράδοξη ἡ ἰδέα ὅτι χριστιανισμός ε μαινει ἀτιμωρησία τοῦ κακοῦ καί τῶν ἐνόχων, τῶν ἀμαρτωλῶν, ὅ μάλιστα οἱ Νεώτεροι Χρόνοι τοῦ προσάπτουν ἀκριβῶς τό ἀντίθετ

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ Βέλ ἔχει μιά ἔφεση πρὸς τόν πόνο καί τ ὀδύνη πού παίρνει κάποτε ὄψεις ἀπολύτως μή παραδεκτές.³³ ὀδύνη ἦταν γιά αὐτήν, σχεδόν ἀφ' ἑαυτῆς, ὀδός σωτηρίας, ἡ μὲ προϋπόθεση τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Θεοῦ. Αὐτό ἔχει στό νοῦ του Λεβινάς ὅταν γράφει:

Ὁ δίκαιος πού πάσχει δέν ἀξίζει ἐπειδή πάσχει, ἀλλά ἐπειδή εἶ δίκαιος.³⁴

³¹ Ὅ.π., σ. 185.

³² Ὅ.π., σ. 186.

³³ Ὅπως ὅταν γράφει στά τετράδιά της ὅτι «ἡ δυστυχία δέν φτάνει, χρειάζεται ἡ δυστυχία χωρίς παρηγοριά» (!), *Cahiers IV*, S.W., *Oeuvres*, σ. 829. Ἰπάρχει ὅμως πᾶ στά γραπτά της καί ἡ ἄλλη ὄψη. Στό σημαντικότερο κείμενό της «L'amour de Dieu la malheur» γράφει: «Δέν πρέπει νά ἐπιθυμοῦμε τή δυστυχία· εἶναι ἀφύσικο· εἶ διαστροφή καί, κυρίως, δυστυχία εἶναι, κατά τήν οὐσία της, αὐτό πού ὑφιστάμεθα π τῆ θέλησή μας. Ἄν δέν ἔχομε βυθιστεῖ μέσα της, μποροῦμε μόνο νά ποθοῦμε, σ περίπτωση πού θά ἐρχόταν, νά συνιστᾶ μετοχή στό Σταυρό τοῦ Χριστοῦ», S.' *Oeuvres*, σ. 706.

³⁴ *Difficile liberté*, ὁ.π., σ. 188.

Μά αυτό ακριβώς είναι ο Χριστός, σέ απόλυτη αντίθεση προς τους συσταυρωθέντες ληστές, πού πάσχουν εξίσου με αυτόν. Ο Σταυρός του Χριστού είναι ή μέχρι θανάτου ευθύνη για τον κόσμο, αυτό τον διακρίνει από τους σταυρούς των ληστών.

Από την άλλη, ποτέ ή Βέλ δεν θεώρησε την αγάπη έσωτερικότητα. Πράξη είναι και για αυτήν, έμπονη πράξη, όπως δείχνουν τά γραπτά της και ή ζωή της, γι' αυτό και κάθε φορά πού κάνει λόγο για την ευαγγελική αγάπη μνημονεύει τό *έπεινασα και έδώκατέ μοι φαγεῖν*. Ούτε επίσης αποσυνδέει ή Βέλ —πού δεν αποσύρθηκε από τους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες υπέρ των άδικημένων μέχρι την τελευταία της πνοή— την αγάπη από τή δικαιοσύνη. Ο λόγος του Λεβινάς «νά αποδώσεις στον καθένα τό όφειλόμενο, νά τον αγαπάς εν δικαιοσύνη — νά ή ουσία τής ανθρώπινης πράξης»³⁵ σέ τί διαφέρει από τό λόγο τής Βέλ «πρέπει νά είναι κανείς τυφλός για νά αντιπαραθέσει τή δικαιοσύνη προς την αγάπη, για νά πιστέψει [...] ότι υπάρχει αγάπη εκείθεν τής δικαιοσύνης ή δικαιοσύνη έντεϋθεν τής αγάπης.»³⁶

* * *

Τόν Λεβινάς και τή Βέλ τους χωρίζουν πολλά, τους χωρίζει κυρίως τό πρόσωπο του Χριστού, πού αποτελεί τό κέντρο του ύστερου έργου τής Βέλ, ενώ για τον Λεβινάς θά μείνει όριστικά και άσυμφιλίωτα ξένο.³⁷ Όρισμένες φορές ώστόσο αυτά πού εκείνος θεωρεῖ ότι τους χωρίζουν, μπορεί νά τά βρει κανείς ταυτόσημα και στό δικό της έργο. Θά αναφέρω ένα μόνο παράδειγμα: τό περιεχόμενο τής κατακλείδας του κεμένου του πού συζητάμε έδω, για τή σχέση τής κένωσης του Θεού με τή δημιουργία, μπορεί νά τό διαβάσει κανείς αυτόουσιο στό δοκίμιο τής Βέλ «Formes de l'amour implicite de Dieu», 1942 (S. W., *Oeuvres*, σ. 723-724).

Συμπερασματικά, θά λέγαμε ότι ένας χριστιανός αναγνώστης του

³⁵ Ο.π., σ. 187.

³⁶ Simone Weil, *Écrits de Londres et dernières lettres*, Gallimard, Παρίσι 1957, σ. 50.

³⁷ Βλ. μεταξύ άλλων, τό δοκίμιο του «Une nouvelle version de "Jésus raconté par le Juif Errant" d' Edmond Fleg», *Difficile liberté*, ό.π., σ. 138-141, και συζήτηση του θέματος στό Stavros Zoumboulakis, «Jésus-Christ dans l'œuvre d' Emmanuel Levinas», περ. *Les nouveaux cahiers*, τχ. 128, καλοκαίρι 1997 (άφιέρωμα στον Λεβινάς), σ. 29-33.

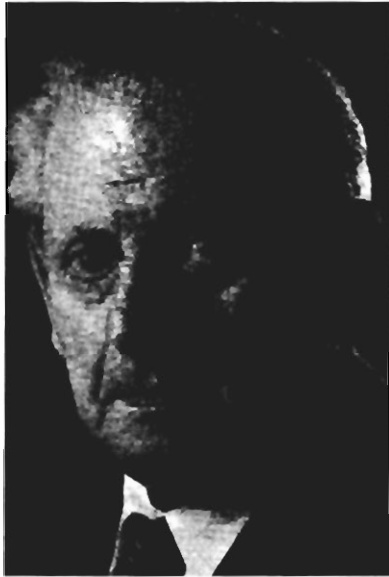
δοκίμιου του Λεβινάς κατά τής Βέλ θά συμφωνούσε απόλυτως του στον τρόπο με τον όποιο υπερασπίζεται την αλήθεια και καθολικότητα τής Βίβλου/Π.Δ. Στο σημείο αυτό ο Λεβινάς ίσφαλώς χριστιανικότερος από τή Βέλ. Δεν θά δεχόταν όμως ο Βέλ και πολλω μάλλον ο χριστιανισμός διδάσκουν την αγάπη κοίλεως ως έσωτερικότητα, γεγονός πού οδηγεί στη διαιώνιση κακού και τής άδικίας στον κόσμο.

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 82ο • ΤΟΜΟΣ 164ος • ΤΕΥΧΟΣ 1814 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2008

Ἀφιέρωμα στον Ἐμμανουέλ Λεβινάς

(1906-1995)

ΕΜΜΑΝΟΥΕΛ ΛΕΒΙΝΑΣ

Εἶναι ἡ ὄντολογία θεμελιώδης;

Μετάφραση: Χρήστος Μαρσέλλος

ΕΜΜΑΝΟΥΕΛ ΛΕΒΙΝΑΣ

Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀπείρου

Μετάφραση: Χρήστος Μαρσέλλος

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Π. ΡΟΖΑΚΗΣ

Ἡ ἀλήθεια τῆς δούλησης καὶ τὸ εὐθραστο

τῶν ἀνθρωπίνων. Ἀπὸ τὸν Λεβινάς στὸν Ἀριστοτέλη

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΠΑΓΚΑΛΟΣ

Μονοθεϊσμός, ἐλευθερία, αὐτονομία καὶ ἐντολή

στὴ σκέψη τοῦ Λεβινάς

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΡΕΛΟΡΕΝΤΖΟΣ

Προφίλοσοφικὲς καὶ φιλοσοφικὲς «τροφές»

τοῦ Ἐμμανουέλ Λεβινάς

ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ

Λεβινάς ἐναντίον Σιμόν Βέιλ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΑΔΗΣ

Καθρέφτης

ΚΑΡΟΛΟΣ ΤΣΙΖΕΚ

Στίχοι ἔρωτα καὶ ἀγάπης

ΑΛΕΞΗΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΣ

Δύο ποιήματα

ΣΛΟΜΠΟΝΤΑΝ ΤΣΟΥΡΤΣΙΤΣ

Ἡ «ἀπουσία τοῦ Βυζαντίου». Ὁ ρόλος ἑνὸς ὀνόματος

Μετάφραση: Σοφία Ζουμπουλάκη

Μηνολόγιο

ΝΙΚΟΣ ΛΑΖΑΡΗΣ • ΤΑΣΟΣ ΚΑΛΟΥΤΣΑΣ • ΛΙΝΑ ΠΑΝΤΑΛΕΩΝ • ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΝΑΣΟΣ ΒΑΓΕΝΑΣ • ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗΣ • Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Σεπτέμβριος 2008